

Tayyib Food Indexes from the Perspective of the Holy Qur'an

ARTICLE INFO

Article Type

Analytical Review

Aurhors

Seyyed Mostafa
ahmadzadeh,¹
Hosein Zamani²

How to cite this article

Seyyed Mostafa ahmadzadeh,
Phd. Journal of Quran and
medicine, 2019:4(4): 13-18

ABSTRACT

Healthy nutrition is central to health. In Western schools, standards for healthy nutrition have been developed based on indicators derived from Western science, technology and philosophy that produce, distribute and consume food products. Therefore, it is worthwhile to address this issue from the perspective of Islamic and religious culture and to be the basis for the production of food products in the country and the Islamic world. Accordingly, the main purpose of this research is to identify and determine the indicators of healthy nutrition from the perspective of Islam and the Holy Qur'an. The research was conducted by qualitative content analysis based on religious indexation and extracted and analyzed verses related to Tayyib food in the Holy Qur'an and expressed its indexes. Based on the findings of the research, 42 Qur'anic verses, 45 qualitative indices, 20 dimensional indices and 5 fundamental indices were obtained. On this basis, it can be concluded that Tayyib food, halal food, clean, pure, fragrant, delicious, pleasant, hygienic, dainty and good, which Tayyib man, in its consumption, observes moderation.

Keywords: Healthy Nutrition, Tayyib Food, Qualitative Analysis of Qur'anic Verses Related to Tayyib Food, Qur'anic Indexes.

¹Islamic Civilization Institute. Islamic Sciences and Culture Academy

²Research Institute of Food Science and Technology

* Correspondence:

Address:

Phone: 09151562932

m.ahmadzadeh@isca.ac.ir

Article History

Received: 2019/06/26

Accepted: 2019/12/21

ePublished: 2020/04/13

شاخص‌های غذایی طیب از دیدگاه قرآن کریم

سید مصطفی احمدزاده*

دکتری علوم قرآن و حدیث، گروه قرآن و مطالعات اجتماعی، پژوهشکده اسلام تمدنی، پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، مشهد (قم)، ایران.

حسین زمانی

دکتری مهندسی مکانیک، گروه طراحی ماشین آلات صنایع غذایی، موسسه پژوهشی علوم و صنایع غذایی، مشهد، ایران.

چکیده

تغذیه سالم، محور سلامت است. در مکاتب غربی، برای تغذیه سالم، استاندارد-هایی بر اساس شاخص‌های برخاسته از دانش، تکنولوژی و فلسفه غربی تهیه و تدوین شده که محصولات غذایی بر پایه آن تولید، توزیع و مصرف می‌شوند. از این رو، شایسته است از منظر فرهنگی اسلامی و دینی نیز به این امر پرداخته شود و مبنای تولید محصولات غذایی در کشور و جهان اسلام قرار گیرد. بر این اساس هدف اصلی پژوهش حاضر شناسایی و تعیین شاخص‌های تغذیه سالم از دیدگاه اسلام و قرآن کریم است. پژوهش با روش تحلیل محتوای کیفی و بر اساس شاخص‌نگاری دینی انجام شده و آیات مربوط به غذای طیب در قرآن کریم را استخراج و تجزیه و تحلیل نموده و شاخص‌های آن را بیان کرده است. بر اساس یافته‌های پژوهش از بررسی ۴۲ آیه قرآن کریم، ۴۵ شاخص کیفی، ۲۰ شاخص ابعادی و ۵ شاخص بنیادی به دست آمده است. بر این اساس می‌توان نتیجه‌گیری کرد که منظور از غذای طیب، غذایی حلال، پاک، پاکیزه، خوشبو، خوش‌مزه، مطبوع، بهداشتی، لذیذ و خوب است که انسان طیب، در مصرف آن، جانب میانه‌روی را رعایت می‌کند.

واژگان کلیدی: تغذیه سالم، غذای طیب، تحلیل محتوای کیفی آیات مرتبط با غذای طیب، شاخص‌نگاری قرآنی.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۴/۵

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۹/۳۰

*نویسنده مسئول: m.ahmadzadeh@isca.ac.ir

مقدمه

تغذیه سالم از جمله بحث‌هایی است که ذهن دانشمندان دنیای معاصر را به خود معطوف ساخته است. در این میان، تبیین قرآنی آن، از سوی مفسران مسلمان کمتر مجال طرح یافته است. امروزه در فضای جامعه اسلامی، آسیب‌های ناشی از فقدان نظریه‌ای جامع و منسجم در ساحت تغذیه، بیش از پیش خود را عیان ساخته است. این در حالی است که نظریه‌ای، جامع و کامل است که افزون بر مبادی و مبانی نظری دقیق، از قدرت کاربردی بالایی در سطح اجرا نیز برخوردار باشد. یکی از اضلاع افزایش قدرت نظریه در سطح عملیات، شاخص‌ها هستند. تعیین و تبیین شاخص‌ها که نقش سنجش را ایفا می‌کنند، از یک سو، ابعاد و پهنه نظریه را آشکار می‌سازند و از سوی دیگر، نظریه را به سطح اجرا نزدیک می‌سازند و ضعف و قوت‌های آن را در عمل نشان می‌دهند و از سوی سوم، راه را برای مقایسه، نظارت، سنجش و ... هموارتر می‌سازند.

از طرف دیگر، سبک و اسلوب قرآن کریم به گونه‌ای است که در تعریف مفاهیم، کمتر از روش مرسوم پیروی کرده و اغلب در قالب‌های نامعمول از جمله بیان و معرفی مصادیق (سوره بقره، آیه ۱۷۷)، معرفی موصوف (سوره توبه، آیه ۱۹) و ... به تعریف مفاهیم روی آورده است. برخی بر این باورند که این روش قرآن کریم، در راستای هدف هدایتی و تربیتی آن است^(۱). بر این اساس،

پژوهشگران برای استخراج دیدگاه‌های قرآن کریم در خصوص تعریف مفاهیم، راه دشواری در پیش روی دارند. اما هنگامی که از سطح تعریف مفاهیم به سوی تعیین و تبیین شاخص‌های مفاهیم حرکت می‌کنیم، راه پیچیده‌تر و ناهموارتر به نظر می‌رسد. با توجه به مطالب پیش گفته، شاخص‌نگاری بر اساس آموزه‌های قرآن کریم در راستای تبیین نظریات قرآنی اهمیت می‌یابد. یکی از موضوعاتی که در قرآن کریم، آیات فراوانی به آن اختصاص یافته، تغذیه و به ویژه غذای طیب است. هدف اصلی این نوشتار، دستیابی به شاخص‌های غذای طیب است. بر این اساس، مسأله اصلی آن، چستی شاخص‌های بنیادی، ابعادی و کیفی غذای طیب از دیدگاه قرآن کریم است.

روش‌شناسی

در این پژوهش از دو روش تحلیل محتوای کیفی و شاخص‌نگاری دینی استفاده شده است. روش تحلیل محتوای کیفی (Qualitative Content Analysis)، روشی برای تفسیر ذهنی محتوای داده‌های متنی از طریق فرایند طبقه‌بندی نظام‌مند کدها، شناسایی مضامین و الگوهاست^(۲). هدف آن، فراهم آوردن شناخت، بینشی نو و تصویری از واقعیت است^(۳). پژوهشگر قصد دارد به لایه‌های پنهانی متن راه پیدا کند و به مراد واقعی تولیدکننده پیام دست یابد و بر اساس متن، خطوط فکری پدیدآورنده پیام را شناسایی کند و اهداف، ارزش‌ها، فرهنگ و تمایلات متن را بکاود و زمینه را برای فهم دقیق‌تری از متن فراهم سازد. این روش، دو فرایند عام دارد: واحد-بندی (تجزیه) و مقوله‌بندی (ترکیب). در واحدبندی، متن به واحدهایی از اطلاعات شکسته می‌شود که این واحدها، محور اساسی مقولات قرار می‌گیرند. در مقوله‌بندی، واحدهایی که در مفهوم مشابهی به هم مرتبط هستند، به درون مقولات موقتی جمع می‌شوند^(۴). در این نوشته، از میان واحدهای تحلیل، واحد مضمون (Theme) به عنوان واحد تحلیل و «آیه» به عنوان واحد زمینه، انتخاب شد. منظور از مضمون، معنای خاصی است که از یک کلمه یا جمله یا پاراگراف مستفاد می‌شود^(۵). یک مضمون می‌تواند در قالب یک کلمه، یک عبارت، یک جمله، یک پاراگراف یا کل متن ابراز شود^(۶). این روش، شش مرحله دارد: ۱. انتخاب مسأله پژوهش. ۲. گردآوری داده‌ها. ۳. انتخاب واحد تحلیل. ۴. مفهوم‌سازی. ۵. مقوله‌بندی و ۶. تفسیر نتایج.

در این پژوهش، متن قرآن کریم به عنوان منبعی مکتوب برای گردآوری داده‌ها در نظر گرفته شد. آیاتی که واژه طیب و مشتقات آن، در آن‌ها به کار رفته بود، با استفاده از نرم‌افزار جامع التفسیر نور الانوار ۳ استخراج و به عنوان داده‌های اصلی در نظر گرفته شد. ۴۲ آیه مذکور، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و مضامین درون آیات کدگذاری و مفهوم‌گذاری شدند. حاصل این مرحله، ساخت مفهوم‌هایی است که راه را برای مرحله بعدی، یعنی مقوله‌بندی هموار می‌سازد. مفهوم (Concept)، بازنمایی انتزاعی یک رویداد، شیء، و یا عمل/ تعامل است که پژوهشگر حضور آن را در داده‌ها مهم یافته است^(۷). نکته مهم در فرایند مفهوم‌سازی، توجه به سیاق است که تعیین‌کننده مفهومی است که از مضمون آیه برمی‌خیزد. به دیگر سخن، یک مضمون در دو سیاق، با دو مفهوم متفاوت کدگذاری خواهد شد. فرایند مفهوم‌سازی در مقوله‌بندی به شکل انتزاعی‌تر ادامه می‌یابد. مقوله، مفهومی انتزاعی‌تر است که برخی مفهوم‌های دیگر را در درون خود جای می‌دهد و استعداد توضیح آنان را دارد. در این مرحله،

مفاهیم	آیات
در غذای طیب، تجاوز به سهم دیگران نیست غذای طیب، غذای حلال غذای طیب، همراه با شکر و سپاس دستور خداوند به استفاده از غذای طیب پرهیز از غذای غیر طیب نزول غذای طیب در بین الطلوعین غذای طیب، غذای غیر مضر هر غذایی، طیب نیست خوردن غذای غیر طیب، ظلم به خود غذای طیب، از طرف خداوند	كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ

مقولات و مفاهیم غذایی طیب

پس از مرحله کدگذاری و مفهوم‌سازی آیات، مفاهیم با یکدیگر ادغام شدند و موارد مشترک حذف شد. نکته قابل توجه این است که در این مرحله، مفاهیم نخستین در قالب مفهوم کیفی و مفاهیم کیفی، در قالب مقوله‌های ابعادی دسته بندی شده‌اند؛ تا راه برای شاخص‌سازی هموارتر گردد. در زیر، مقولات ابعادی و مفاهیم کیفی غذایی طیب در آیات گزارش شده است.

جدول ۲: نمونه‌ای از مقولات ابعادی، مفاهیم کیفی و مفاهیم نخستین غذایی طیب در آیات قرآن کریم

مقولات ابعادی	مفاهیم کیفی	مفاهیم نخستین
دل‌پذیر		طیب، دل‌پذیر
دل‌پذیر	غذای دل‌پذیر	طیب، عطای دل‌پذیر طیب، غذای دل‌پذیر طیب، دل پسند
	طیب، خاص	طیب، خاص تر از حلال
	طیب، خاص تر از حلال	طیب، غیر از حلال خوردن طیبات، مباح
	مباح بودن	بهره‌وری از غذای طیب، مجاز جواز بهره‌وری مومنان از هر روزی طیب جواز بهره‌گیری از روزی‌های طیب
	غذای طیب	بهره برداری حلال از طیب، نه حرام عدم تحریم غذای طیب بر خود عدم تحریم غذای طیب بر خود توسط عالمان عدم تحریم (حرام کردن) طیبات طیبات برای بهره برداری انسان، نه زهدورزی-
حلال	عدم تحریم طیبات	های بی مورد عدم صحت تحریم طیبات طیبات قابل حرام شدن تحریم طیبات، پایمال کردن حقوق خویش تحریم طیبات، تجاوز به خود تحریم طیبات بر خود، خلاف تقوی پرهیز از غذای غیر طیب
	غذای طیب، غذای حلال	تنها غذای حلال و طیب، قابل خوردن حلال دانستن طیب، از نشانه‌های پیامبر اسلام ضرورت انتخاب شیوه حلال در بهره برداری

سروکار پژوهشگر با آیات به پایان می‌رسد و پژوهش بر بررسی مفاهیم متمرکز می‌شود. هدف از این مرحله، کاهش مفاهیم است. پژوهشگر مفاهیم جدا را در کنار یکدیگر قرار می‌دهد و با مقایسه مفاهیم به دست آمده، مفاهیم مشابه و مشترک را حذف می‌کند و مفاهیمی که قابلیت اندراج در یکدیگر را دارند، در مفهوم بزرگتری به نام مقوله قرار می‌دهد. یعنی افزون بر تجزیه، ترکیب نیز انجام می‌شود. در ادامه، با پروراندن هر مقوله، مقوله اصلی به مقوله‌های فرعی متصل شده‌اند و مقوله‌های اصلی نیز به یکدیگر پیوسته و طرح نظری بزرگ‌تری را شکل داده‌اند تا راه برای پاسخ به مسأله پژوهش هموارتر گردد. آخرین و مهم‌ترین مرحله از تحلیل محتوای کیفی، گام تفسیر نتایج و استنباط است که بر اساس آن رابطه مفاهیم و مقولات با یکدیگر مشخص می‌شود.^(۸) در این مرحله، تحلیل‌گر نتایج حاصل از پژوهش خویش، یعنی پاسخ مسأله تحقیق را گزارش می‌کند.

روش دیگری که در این پژوهش از آن استفاده شده، شاخص‌نگاری دینی است. شاخص (Index)، متغیری «کیفی» برای نظارت و پایش، یا متغیری «کمی» برای اندازه‌گیری و پیمایش محیطی و نیز مقایسه پدیده‌ها و تغییرات آنها در شرایط مختلف است.^(۹) در شاخص‌نگاری از روش‌های گوناگون استفاده می‌شود. با توجه به این که در این نوشتار، منبع استخراج شاخص‌ها، قرآن کریم است؛ بر پایه رویکرد نقلی و نص‌گرایانه، روش استنتاجی- عقلی مبنا قرار گرفته است. بر پای بست آن، شاخص‌ها از ارزش‌ها حاصل می‌شوند و ریشه در معرفت‌شناسی دینی دارند که حضور دین را در تمامی حوزه‌های مغز افزاری و نرم افزاری، جاری و ساری می‌داند و استخراج زیرساخت‌های دانش بشری را بر عهده دین می‌نهد. سيطرة حجیت دینی در زیرساخت‌ها، ضامن جریان دین در پیکره علوم، از جمله مفاهیم میانه و سازه، مانند نظام شاخص‌ها و استانداردها و کلیه قوانین و هنجارهای سازمانی و اجتماعی است که بشر برای اداره نظام معاش الهی به آنها نیازمند است. از شناخت و تکثیر و وصل کردن ارزش‌ها به یکدیگر می‌توان محدوده دین را از غیر دین و نظام الهی را از مادی تعیین نمود. با این وصف «شاخص‌ها» به عنوان مفاهیم میانه که مجرای حضور «ارزش‌ها» در «دانش‌ها و ساختارها» هستند، نمی‌توانند هر مبنای نظری را در هر نظام اجتماعی جریان دهند. هر ارزش، مبتنی بر یک بینش، زاینده یک شاخص، چراغ راه یک دانش و رقم زنده یک کنش متفاوت است. جامعه‌ای که ارزش‌ها را و هم‌راستا با آن شاخص‌ها را از تفکری دینی می‌گیرد، شانس بقا و تکثیر خود را در مقیاس تمدنی به دست خواهد آورد.^(۱۰) بر پایه ترکیب این دو روش، مفهوم کیفی با شاخص کیفی، مقوله ابعادی با شاخص ابعادی و مقوله هسته با شاخص بنیادی متناظر است.

یافته‌ها

۴۲ آیه مربوط به غذای طیب در قرآن کریم به همراه مفاهیم مستخرج از آنها تحلیل، کدگذاری و مفهوم پردازی شد. در ادامه به یک نمونه اشاره می‌شود.

جدول ۱: نمونه‌ای از تحلیل محتوای کیفی آیات مربوط به غذای طیب

آیات	مفاهیم
البقره: ۵۷ وَ ظَلَلْنَا عَلَيْكُمْ الْغَمَامَ وَ أَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ الْمَنَّاءَ السَّلْوَى كُلُوا مِنْ طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَ مَا ظَلَمُونَا وَ لَكِنْ	طیب بودن ترنجبین (المن) طیب بودن بلدرچین (السروی) غذای طیب، غذای سالم به دست آمدن غذای طیب از راه درست

پس از آن، شاخص‌هایی که از انتزاع بیشتری برخوردارند برای هر دسته انتخاب می‌شوند که شاخص ابعادی یا همان مقوله‌های ابعادی نامیده می‌شوند. نتیجه اینکه، شاخص‌های ابعادی از رهگذر پلایش و دسته‌بندی شاخص‌های کیفی و از دل آن‌ها به دست می‌آیند. شاخص‌های ابعادی و کیفی غذای طیب از دیدگاه قرآن کریم در جدول زیر گزارش شده است.

جدول ۳: شاخص‌های ابعادی و کیفی غذای طیب در قرآن کریم

شاخص‌های ابعادی	شاخص‌های کیفی
دل‌پذیر	طیب، غذای دلپذیر
	طیب، خاص تر از حلال
	مباح بودن غذای طیب
حلال	عدم تحریم طیبات
	غذای طیب، غذای حلال
	غذای طیب، غذایی که حقوق مالی دینی آن پرداخت شده
شکر	غذای طیب، مستلزم شکرگزاری
مطبوخ	غذای طیب، سازگار با طبع آدمی
	غذای طیب، غذای عاری از نجاست
پاک	غذای طیب، غذای پاک
پاکیزه	غذای طیب، غذای تمیز و پاکیزه
	طیب، متضاد با خبیث
	طیب متضاد با سوء
متضاد	طیب متضاد با نکد
	طیب متضاد با ظلم
	طیب متضاد با بدی‌ها
	غذای طیب، غذای خوب
	غذای طیب، غذای پسندیده
خوب	غذای طیب، غذای مطلوب
	غذای طیب، غذای خالص
	غذای طیب، غذای مرغوب
خوشمزه	غذای طیب، غذای خوشمزه
خوشبو	غذای طیب، غذای خوش بو
لذیذ	غذای طیب، غذای لذیذ
	میان‌ه روی در استفاده از غذای طیب
تعادل	پرهیز از اسراف در مصرف غذای طیب
	قناعت در مصرف غذای طیب
	غذای طیب، غذای سالم
	استفاده درست از غذای طیب
	غذای طیب، غذای بهداشتی
	مفهوم شناسی نوشیدنی‌های طیب
	مفهوم شناسی خوردنی‌های طیب
مفهوم شناسی	مفهوم شناسی انسان طیب
	برکت در غذای طیب
	مفهوم شناسی اشیاء طیب
	نقش تقوا در غذای طیب
ایمان و عمل	نقش ایمان در غذای طیب
صالح	نقش عمل صالح در غذای طیب
مصادیق غذای	مصادیق گوشتی غذای طیب

مقولات ابعادی	مفاهیم کیفی	مفاهیم نخستین
		از فراورده های زمین
		طیب، روزی حلال
		طیب، مال حلال
		غذای طیب، غذای حلال
		طیبات، آن چه خداوند حلال کرده

شاخص‌های غذای طیب

در مراحل پیشین، بر اساس روش تحلیل محتوای کیفی، آیات قرآن کریم تحلیل شدند و مفاهیم نخستین، مفاهیم کیفی و مقولات ابعادی آن‌ها نیز مشخص شدند. پس از این مراحل، حال نوبت به شاخص‌سازی می‌رسد. شاخص‌ها از زوایای گوناگون، دارای انواع و اقسامی هستند که بر اساس هدف پژوهش، عناوین خاصی پیدا می‌کنند. با توجه به این که در این پژوهش، هدف به دلیل تمرکز بر یک موضوع خاص (غذای طیب)، محدودیت یافته است، شاخص‌ها نیز محدودیت پیدا می‌کنند. از این رو، در این پژوهش، تنها از سه نوع شاخص کیفی، ابعادی و بنیادی بر پایه هم‌هنگی با مراحل روش تحلیل محتوای کیفی، استفاده شده است.

۱. شاخص‌های کیفی

شاخص‌های کیفی، حد فاصل شاخص‌های ابعادی و شاخص‌های عملیاتی هستند. در حقیقت، این شاخص‌ها همان مفاهیم کیفی‌اند که مجموعه‌ای از مفاهیم نخستین را در خود جای داده‌اند. شاخص‌های کیفی، در زیر شاخص‌های ابعادی قرار می‌گیرند تا یک سطح از انتزاع آنان بکاهند. این کاستن در شاخص‌های کیفی نیز ادامه پیدا می‌کند تا راه برای رسیدن به شاخص‌های کمی یا همان سنج‌ها هموار گردد. شاخص‌های کیفی که در حقیقت در جایگاه مفاهیم و مؤلفه‌های غذای طیب قرار دارند، در رده‌بندی شاخص‌نگاری در سطوح پایانی قرار می‌گیرند. این شاخص‌ها، از انتزاع کمتری برخوردارند. شاخص‌های کیفی، نمایانگر ابعاد کیفی و کمی مسائل غذای طیب هستند که در کنار شاخص‌های بنیادی و ابعادی، چرخه روشنگری این منظومه را در پایین‌ترین سطح، کامل می‌کنند.

۲. شاخص‌های ابعادی

منظور از شاخص‌های ابعادی، شاخص‌هایی است که ابعاد غذای طیب را تفسیر می‌کنند. به زبان روش تحلیل محتوای کیفی، شاخص‌های ابعادی، همان مقوله‌های ابعادی هستند که هم ابعاد مقولات را مشخص می‌کنند و هم انتزاع بیشتری دارند و می‌توانند سطح وسیعی از شاخص‌های کیفی را در درون خود جای دهند. این شاخص‌ها، علاوه بر روشن‌گری و اجمال‌زدایی، نمایانگر عناوین اصلی فرصت‌ها، تهدیدها، ضعف‌ها و قوت‌های حوزه غذای طیب می‌باشند. از دیگر سو، نقش عمده شاخص‌های ابعادی، ترسیم تعادل و عدم تعادل نظام غذای طیب است و نقش تعادل‌ساز را در منظومه شاخص‌ها بازی خواهند کرد. کارکرد اصلی شاخص‌های ابعادی، دسته‌بندی نظری و دقیق‌تر شاخص‌های کیفی است. البته ناگفته نماند که شاخص‌های ابعادی، پیش از شاخص‌های کیفی مشخص نمی‌شوند تا بر اساس آن، شاخص‌های کیفی تدوین و جایابی شوند؛ بلکه پس از به دست آمدن شاخص‌های کیفی، شاخص‌های کیفی هم‌گون و مشترک و نزدیک به هم در دسته‌هایی قرار می‌گیرند و

عنوان اصلی	مقولات هسته	مقولات ابعادی
	شاخص‌های بنیادی	شاخص‌های ابعادی
		لذیذ
		حلال (تولید)
	توزیع	بهداشتی
		حلال (توزیع)
	مصرف	تبادل
		مکان

شاخص‌های ابعادی	شاخص‌های کیفی
طیب	مصادیق میوه‌ای غذای طیب
	مصادیق غلات غذای طیب
	مصادیق نوشیدنی‌های غذای طیب
مکان	بهره مندی از طیب در دنیا
توحید	توصیه خداوند به استفاده از غذای طیب
	طبیات، اعطای خداوند
انواع طیب	انواع طیب

۳. شاخص‌های بنیادی

شاخص‌های بنیادی که همان مقولات هسته‌ای هستند، نسبت به شاخص‌های ابعادی از انتزاع بیشتری برخوردارند. به طوری که شاخص‌های ابعادی را درون خود جای می‌دهند. در این پژوهش، شاخص‌های کیفی و ابعادی به دست آمده از آیات قرآن کریم، پس از پالایش و طبقه‌بندی، در پنج دسته قرار گرفتند که با توجه به ماهیت مفهومی هر دسته، مفهومی انتزاعی برای هر دسته انتخاب شد و بدین ترتیب، شاخص‌های بنیادی غذای طیب روشن شد که عبارت‌اند از: ارزش‌ها، مفهوم‌شناسی، تولید، توزیع و مصرف. هر چند در این دسته‌بندی‌ها و انتخاب مقولات بنیادی پنج‌گانه پیش-گفته، نمی‌توان ادعا کرد که نظریه ابعاد سه‌گانه تولید، توزیع و مصرف، دخالت نداشته است؛ اما پژوهشگر سعی کرده است تا حد ممکن، آن نظریه را، مبنای این تقسیم‌بندی قرار ندهد و با استنطاق از خود قرآن کریم و بررسی دقیق مفاهیم و شاخص‌های ابعادی و کیفی، به دسته‌بندی قابل قبولی دست پیدا کند. در زیر جدول شاخص‌های بنیادی و ابعادی غذای طیب در قرآن کریم گزارش شده است.

جدول ۴: شاخص‌های بنیادی و ابعادی غذای طیب در قرآن کریم

عنوان اصلی	مقولات هسته	مقولات ابعادی
	شاخص‌های بنیادی	شاخص‌های ابعادی
		توحید
		ایمان و عمل صالح
		شکر
		مفهوم‌شناسی
		متضاد
	مفهوم‌شناسی	مصادیق غذای طیب
طیب		انواع طیب
		دلپذیر
		مطبوع
		پاک
	تولید	پاکیزه
		خوب
		خوشمزه
		خوشبو

از تحلیل آیات قرآن کریم در ساحت غذای طیب، شاخص‌هایی به دست آمد که به سه دسته شاخص‌های بنیادی (مقولات هسته)، شاخص‌های ابعادی (مقولات ابعادی) و شاخص‌های کیفی (مفاهیم کیفی) تقسیم می‌شوند.

مدل مفهومی

پس از دستیابی به شاخص‌های بنیادی، ابعادی و کیفی غذای طیب از قرآن کریم، لازم است در پایان درباره مدل مفهومی این شاخص‌ها و ارتباط آن‌ها با یکدیگر و میزان تأثیرگذاری هر یک به صورت مختصر نکاتی بیان شود.

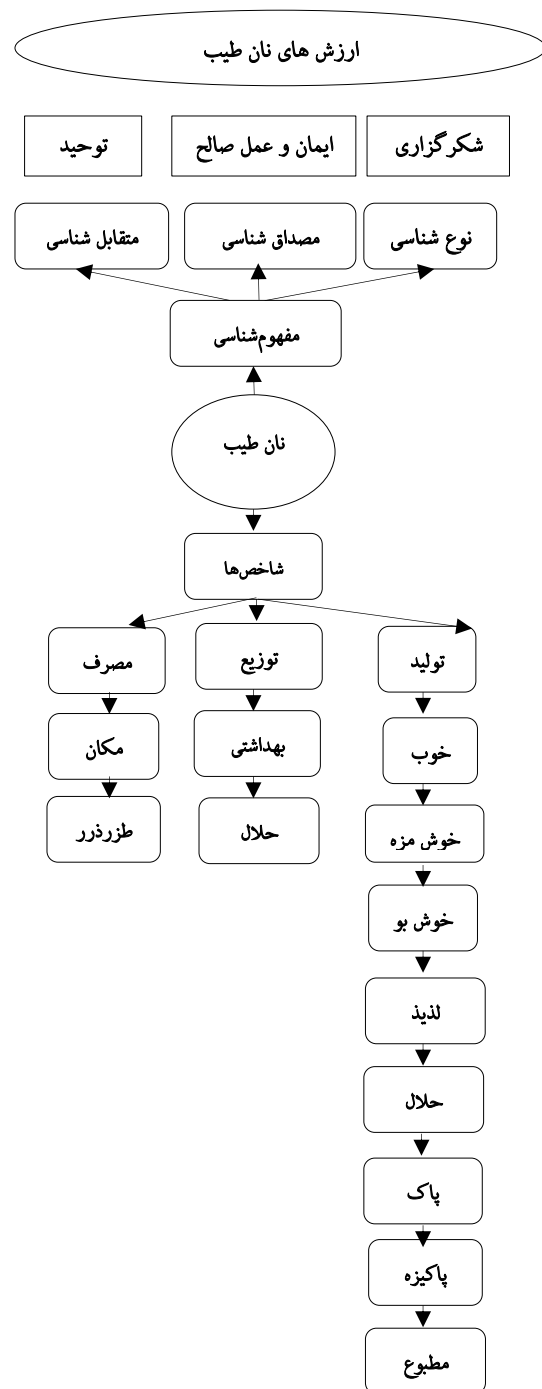
مدل مفهومی غذای طیب، از سه قسمت جداگانه تشکیل شده است. قسمت نخست که بر همه مدل سایه افکنده، شاخص بنیادی «ارزش‌ها» است که خود از سه شاخص ابعادی توحید، ایمان و عمل صالح و شکرگزاری به دست آمده است. در حقیقت، «توحید» از صدر تا ذیل شاخص‌های غذای طیب را اشراب می‌کند و در حکم آبی است که در ریشه، تنه، شاخه و میوه درخت غذای طیب ساری و جاری است و حیات غذای طیب، کاملاً بدان وابسته است. از این رو، هر گونه تعریف و شاخص‌سازی درباره غذای طیب، به صورت مستقیم و غیر مستقیم با توحید مرتبط است و بر مدار توحید می‌چرخد. در مرحله بعدی، این توحید، در ایمان و عمل صالح خود را نشان می‌دهد که نمود آن در شکرگزاری جلوه می‌کند. یعنی این که غذای طیب، برای انسان مؤمن صالح آفریده شده و او باید از این غذای طیب، برای تقویت ایمان و ارتقاء عمل صالح خود استفاده کند و با شکرگزاری به درگاه الهی، آن را کامل کند. به دیگر سخن، غذای طیب برای انسان طیب است و نتیجه آن نیز، عمل طیب است. ورودی، طیب؛ پردازش، طیب؛ خروجی، طیب. در قسمت دوم مدل، سخن از شاخص بنیادی «مفهوم‌شناسی» است که سه شاخص ابعادی نوع‌شناسی، مصادیق‌شناسی و متقابل‌شناسی را در درون خود جای داده است. این قسمت مدل، بیشتر ناظر به مفهوم‌شناسی و مصادیق‌شناسی غذای طیب است که در آیات قرآن کریم از آن بسیار سخن به میان آمده است. در قسمت سوم مدل، که مهم‌ترین بخش مدل است، شاخص‌های غذای طیب مد نظر قرار گرفته است. این شاخص بنیادی، حاوی سه شاخص ابعادی تولید، توزیع و مصرف است که به نوعی هر یک خود به شاخص‌های کیفی تقسیم می‌شوند. شاخص‌های زیر مجموعه هر یک نیز، نشان داده شده است.

طیب به دست آمد که در مدل مفهومی غذای طیب، ارتباطات میان آن‌ها شفاف شده است. نکته نهایی این که طیب، واژه‌ای است که به هر کلمه‌ای که اضافه شود، معنای خوبی، نیکی و خیر را بدان می‌افزاید و منظور از غذای طیب، غذایی حلال، پاک، پاکیزه، خوش‌بو، خوش‌مزه، مطبوع، بهداشتی، لذیذ و خوب است که انسان طیب، در مصرف آن، جانب میانه‌روی را رعایت می‌کند.

منابع مالی/ حمایت‌ها: این مقاله با تغییرات محتوایی، مستخرج از طرح پژوهشی «شاخص‌های کیفی غذای طیب از دیدگاه قرآن کریم و روایات معصومین علیهم السلام» به سفارش مؤسسه پژوهشی علوم و صنایع غذایی است.

منابع

1. The Holy Quran.
2. Javadi Amoli A. Tasnim: Interpretation of Holy Quran. 9th Volume. Qom: Isra; 2006. P. 102. [persian]
3. Hsieh H. & Shannon S. Three Approaches to Qualitative Content Analysis. Qual Health Res, vol. 15, 2005, p. 1278.
4. Krippendorff K. Content Analysis: An Introduction to Its Methodology. 2^{ed} Edition. London: SAGE; 2004. P. 18.
5. Bickman L. & Rog D. The SAGE handbook of applied social research methods. 2th Edition. Yahak S. & Others, translators. Tehran: Research Center for Culture Art and Communication; 2013. P. 337. [persian]
6. Ma'roofi Y. & Yousefzadeh MR. Content Analysis In Humanity Science. Hamadan: Sepahre Danesh; 2009. P. 136. [persian]
7. Yan Z. & Barbara MW. Qualitative Analysis of Content. [cited 2018 Aug 18] Available from: https://www.ischool.utexas.edu/~yanz/Content_analysis.pdf, 2005, p. 2.
8. Strauss AL. & Corbin JM. Basics of Qualitative Research: Techniques and Procedures for Grounded Theroy. Afshar A., translator. Tehran: Nashreney; 2011, p. 125. [persian]
9. Barden L. Content Analysis. Ashtiani M. & Yemeni Douzzi Soekhabi M., translators. Tehran: Shahid Beheshti University; 1996, p. 133. [persian]
10. Supreme Council for Cultural Revolution. Cultural Attachment (Tepe Pyvast Farhangi). Tehran: Supreme Council for Cultural Revolution; [n.d.], p. 12. [persian]
11. Nikmanesh A. & Others. Index model and cultural indexes system (Model Shakheshnegari and Nezame Shakheshaye Farhangi). Mashhad: Daftare Tablighate Eslami Khorasane Razavi & Ostandariye Khorasane Razavi; 2012, p. 30. [persian]

شکل ۱: مدل مفهومی شاخص‌های غذای طیب

نتیجه‌گیری

غذای طیب، دارای پنج شاخص بنیادی است که عبارت‌اند از: ارزش‌ها، مفهوم‌شناسی، تولید، توزیع و مصرف. شاخص توحید در میان این شاخص‌ها، نقش محوری و کلیدی دارد که باعث تفاوت ماهوی استانداردهای غذای طیب در اسلام و غرب است. و به دنبال آن شاخص‌های ایمان و عمل صالح و شکرگزاری، فصل‌میز نظریات اسلامی از نظریات غربی در باب تغذیه سالم و غذای طیب است. از تحلیل آیات قرآن کریم، دوازده شاخص ابعادی غذای